

Grzegorz Nancka

Uniwersytet Śląski

ORCID: 0000-0002-9911-7473

**LEON HR. PINIŃSKI O *ACTIO NEGATORIA*
W PRAWIE RZYMSKIM**

6 kwietnia 1938 r. podczas pogrzebu Leona hr. Pinińskiego Kazimierz Przybyłowski wspominał go takimi słowami: „Wybitne wyniki w pracy naukowej osiągnął Piniński dzięki nieprzeciętnemu zespołowi zalet; łączył bowiem sumienność i pracowitość z przenikliwością i mądrym odczuciem potrzeb życia, będąc zarazem człowiekiem o szerokich horyzontach, o duszy estety i polocie artysty”¹.

Ówczesny dziekan Wydziału Prawa Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie nie był odosobniony w takim stanowisku². Leon hr. Piniński był bez wątpienia jednym z czołowych przedstawicieli lwowskiej szkoły prawa rzymskiego przełomu XIX i XX w.³ Ceniony nie tylko w świecie prawa, historii sztuki, ale i polityki, uchodził nie bez przyczyny za człowieka wszechstronnego. Szczególne miejsce w jego wielopłaszczyznowej aktywności zajmowała działalność naukowa, bowiem „niejednokrotnie sam podkreślał, że najlepiej czuł się właśnie w atmosferze uniwer-

¹ Prof. hr. Leon Piniński. Przemówienie prof. Przybyłowskiego, dziekana Wydziału prawa U.J.K., wygłoszone 6 kwietnia 1938 na pogrzebie prof. hon. Dr Leona Pinińskiego, „Przegląd Prawa i Administracji” 1938, R. 63, s. 154.

² Dobre zdanie o Leonie hr. Pinińskim zostało wyrażone m.in. przez R. Longchamps de Bériera, S. Witkowskiego, W. Osuchowskiego czy też M. Chlamtacza. Zob: *Leon Piniński. Z okazji pięćdziesięciolecia doktoratu*, red. S. Witkowski, R. Longchamps de Bériera, Lwów 1931; W. Osuchowski, Śp. Leon hr. Piniński, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1938, R. 18, nr 3, s. 732–733; M. Chlamtacz, Śp. Leon Piniński (wspomnienie pośmiertne i ocena działalności naukowej), „Gazeta Sądowa Warszawska” 1938, nr 18, s. 276–279; nr 19, s. 289–290.

³ Na temat życiorysu i działalności L. Pinińskiego zob. np. B. Czech-Jeziarska, *Profesor Leon Piniński – wybitny lwowski uczyony przełomu XIX i XX wieku*, w: *Ius et Historia. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Jerzemu Markiewiczowi*, red. T. Guz, W. Bednaruk, M.R. Pałubka, Lublin 2011, s. 169–192; M. Jońca, *Leon Piniński – historyk sztuki stworzony przez podróże*, w: *Aksjologia podróży*, red. Z. Krawczyk, E. Lewandowska-Tarasiuk, J.W. Sienkiewicz, Warszawa 2012, s. 176–198; R. Wiaderna-Kuśnierz, *Leon Piniński – profesor prawa rzymskiego na Uniwersytecie Lwowskim*, w: *Historia, mentalność, tożsamość*, red. J. Pisulińska, P. Sierżęga, L. Zaskilniak, Rzeszów 2008, s. 471–479.

syteckiej; mówił, że do katedry uniwersyteckiej ciągnęło go nie tylko zamiłowanie do pracy naukowej, ale i to, że «będąc sam o słuszności jakiegoś poglądu przekonany, chciał przekonywać i o tym innych»⁴. Prawdopodobnie te właśnie cechy skłoniły go do ogłoszenia monumentalnego, dwutomowego dzieła *Der Thatbestand des Sachbesitzerwerbs nach gemeinem Recht*, dzięki któremu skupiła się na nim uwaga całego ówczesnego świata prawniczego⁵. Do poglądów lwowianina odnieśli się Ferdinand Regelsberger, Bernhard Windscheid, Rudolf Ihering, Fryderyk Zoll (starszy), Leonard Piętaś, Franciszek Źródłowski oraz Eduard Hölder⁶.

Kilka lat później, w 1900 r., Leon Piniński ogłosił drukiem rozprawę *Pojęcie i granice prawa własności według prawa rzymskiego*⁷. Zaprezentował tam własny sposób pojmowania własności, odmienny od przyjmowanych w doktrynie definicji⁸. Podkreślał, że „sposób pojmowania własności jako nieograniczonego «panowania» każdej jednostki z osobną nad oddzielną częścią natury jest czemś wręcz nienaturalnym, niezgodnym z umysłem praktycznym i ze stosunkami społecznymi”⁹. Polemizując z zapatrywaniami R. Iheringa¹⁰ na temat prawa pod-

⁴ Prof. hr. Leon Piniński. Przemówienie..., s. 153.

⁵ Por. L. Piniński, *Der Thatbestand des Sachbesitzerwerbs nach gemeinem Recht. Eine zivilistische Untersuchung. Erster Band*, Leipzig 1885; *idem*, *Der Thatbestand des Sachbesitzerwerbs nach gemeinem Recht. Eine zivilistische Untersuchung. Zweiter Band: Sukzession in den Besitz, Besitzerwerb animo solo, Besitzwille, Lehre von den juristischen Willenserklärungen*, Leipzig 1888, Por. też: A. Pikulska-Radomska, D. Skrzywanek-Jaworska, *Leona hr. Pinińskiego. Wprowadzenie do teorii posiadania* [w druku].

⁶ R. Longchamps de Bériet, *Leon hr. Piniński jako prawnik*, w: *Leon Piniński. Z okazji pięćdziesięciolecia doktoratu*, red. S. Witkowski, R. Longchamps de Bériet, Lwów 1931, s. 8–9.

⁷ L. Piniński, *Pojęcie i granice prawa własności według prawa rzymskiego*, Lwów 1900. Praca ta ukazała się dwa lata później w języku niemieckim: L. Piniński, *Begriff und Grenzen des Eigentumsrecht nach römischen Recht*, Wien 1902.

⁸ L. Piniński, *Pojęcie i granice...*, s. 6. Por. A. Randa, *Das Eigentumsrecht, mit besonderer Rücksicht auf die Werthpapiere des Handelsrechtes nach österreichischem Richte, mit Berücksichtigung des gemeinen Rechtes und der neueren Gesetzbücher*, Leipzig 1893, s. 1–29; H. Dernburg, *Pandekten*, Bd. 1, *Allgemeiner Theil und Sachenrecht*, Berlin 1896, s. 450–454; B. Windscheid, *Lehrbuch des Pandektenrechts*, Bd. 1, Stuttgart 1879, s. 518–521; A. Brinz, *Lehrbuch der Pandekten*, Bd. 1, Erlangen 1873, s. 470–475.

⁹ L. Piniński, *Pojęcie i granice...*, s. 7

¹⁰ Por. R. Ihering, *Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung*, Dritter Theil, Erste Abtheilung, Leipzig 1865, s. 307–342. L. Piniński podkreśla, iż R. Ihering jako pierwszy zwrócił uwagę na to, że „sposób pojmowania prawa prywatnego jako «władztwa» woli indywidualnej zostaje w sprzeczności z praktycznymi tendencjami prawa pozytywnego, w szczególności prawa rzymskiego”. Ze względu na to, że prawo zdaniem R. Iheringa chroni interes jednostki, służy jej pożytkowi, twierdził, że prawem podmiotowym jest „praktyczny interes indywidualny zabezpieczony przez przymus prawny”. L. Piniński uważa co prawda, że myśl R. Iheringa należy uznać za trafną, natomiast sformułowaną przez tegoż uczonego definicję za mylną, i to dlatego, że „na jej podstawie należałoby każdy prawnie broniony interes jednostki uważać za odrębne prawo subiektywne”. Zob. L. Piniński, *Pojęcie i granice...*, s. 4–5.

miotowego, określił własność jako „zapewnioną przez przepisy prawa możność wyłącznego gospodarskiego korzystania z jakiejś rzeczy fizycznej”¹¹. Zaproponowana definicja pozostawała w ścisłym związku z analogicznym określeniem posiadania¹². L. Piniński uważał, iż „podobnie jak posiadanie nie jest «władztwem fizycznym» lecz faktycznym «gospodarskim związkiem» między osobą a rzeczą, polegającym w tym, że osoba jakaś ma pewną rzecz w swej wyłącznej sferze gospodarskiej, może z niej dowolnie korzystać dla swych gospodarskich celów, podobnie jest własność takimże związkiem opartym na prawie przedmiotowym, które prawną przynależność rzeczy względem pewnej osoby wypowiada”¹³.

Konsekwencją sformułowanej przez Leona Pinińskiego definicji jest określenie zakresu zastosowania *actio negatoria*. Lwowianin w swej rozprawie wskazuje, w jakich sytuacjach, jego zdaniem, można korzystać ze skargi negatoryjnej, a w jakich ochrona własności przy jej zastosowaniu jest wykluczona.

Actio negatoria jest według Leona Pinińskiego „normalnym środkiem prawnym” przysługującym właścicielowi posiadającemu rzecz przeciwko osobom, które naruszają jego prawo¹⁴. Nie oznacza to jednak, że jest to ogólny środek, którego treścią jest zakaz wpływu i ograniczanie możliwości rozporządzania rzeczą przez osobę trzecią. Zdaniem lwowianina, takie pojmowanie istoty skargi negatoryjnej w prawie rzymskim wynika z mylnego określania prawa własności przez współczesnych mu uczonych, które nie znajduje odzwierciedlenia w źródłach antycznych¹⁵. L. Piniński uważa, że własność należy określić w taki sposób, aby istnienie ograniczeń władztwa fizycznego znalazło wyrażenie w jej definicji¹⁶. Celem takiego rozwiązania jest zapewnienie właścicielom nieruchomości możliwości używania swych rzeczy, bez wzajemnego wyrządzania sobie szkód. Wynika

¹¹ L. Piniński, *Pojęcie i granice...*, s. 9. Por. też: M. Chłamtacz, *Pojęcie i granice prawa własności według prawa rzymskiego, napisał L. Piniński* (rec.), „Przegląd Prawa i Administracji” 1901, R. 26, s. 123–133, gdzie M. Chłamtacz komplementuje teorię L. Pinińskiego. Szerzej na ten temat: G. Nancka, *Prawo rzymskie w pracach Marcelego Chłamtacza*, Katowice 2019, s. 223–226.

¹² L. Piniński, *Pojęcie i granice...*, s. 9. Por. F. Zoll, *VIII. Księga pamiątkowa Uniwersytetu Lwowskiego ku uczczeniu pięćsetnej rocznicy fundacji Jagiellońskiej Uniwersytetu Krakowskiego* (Lwów, 1900). – Leon Piniński: *O pojęciu i granicach prawa własności według prawa rzymskiego*. (Tamże, str. 59), „Przegląd Polski” 1900, R. 25, kwartał III, t. 139, s. 456–465.

¹³ L. Piniński, *Pojęcie i granice...*, s. 9

¹⁴ *Ibidem*, s. 40. L. Piniński zwraca uwagę na fragment: C. 3.34.11 (*Imperatores Diocletianus, Maximianus*): *Per agrum quidem alienum, qui servitute non debet, ire vel agere vicino minime licet...* [Sąsiad nie może przechodzić lub przejeżdżać przez cudzy grunt, na którym nie ustanowiono służebności...] (tłum. GN). Uczony twierdzi, że co prawda istnieje zakaz przechodu, przewożenia i przepędzenia bydła przez grunt sąsiada, w przypadku gdy nie została ustanowiona służebność. Wyjaśnia jednak od razu, że „zakaz ten należy odnieść niezawodnie do jakiegos trwałszego i donioślejszego korzystania z cudzego gruntu”. Zob. L. Piniński, *Pojęcie i granice...*, s. 45.

¹⁵ *Ibidem*, s. 41.

¹⁶ *Ibidem*, s. 11.

to jego zdaniem stąd, iż ograniczenia prawa własności nie są czymś wyjątkowym i przez to nie są sprzeczne z jego istotą. Uczony wyraźnie ubolewa, że takie ujęcie materii nie jest możliwe z punktu widzenia teorii dominującej¹⁷. Zgodnie z nią należałoby określić, jakie wpływy na rzecz można uznać za naruszenie cudzego fizycznego władztwa, a jakie jako rezultat władania swoją rzeczą¹⁸. Te pierwsze miałyby być zabronione, te drugie zaś dozwolone¹⁹. Takie rozumowanie, zdaniem L. Pinińskiego, prowadzi do rezultatu nie tylko sprzecznego ze źródłami, ale nade wszystko ze zdrowym rozsądkiem²⁰. Jego przyjęcie spowodowałoby, że w żadnym wypadku nie można by wkroczyć na grunt sąsiedni, także wówczas, gdyby sąsiadowi nie została wyrządzona szkoda²¹. Z drugiej strony przyjęcie takiej dystynkcji pozwalałoby na przykład na wykopanie dołu w pobliżu domu sąsiada, co rezultacie mogłoby spowodować jego zawalenie. Toteż zdaniem L. Pinińskiego jest niezaprzeczalne, że kluczową rolę w określeniu granic prawa własności odgrywają potrzeby gospodarskie, a nie fizyczna strona stosunku²².

Z punktu widzenia zakresu zastosowania *actio negatoria* jest ważne, co należy uznać za ograniczenie cudzego prawa własności, a co jest tylko wynikiem jej swobodnego używania²³. Pomimo iż w doktrynie panowało przekonanie, że właściciel nie musi znosić jakiegokolwiek bezpośredniego wpływu na grunt, L. Piniński zakwestionował pogląd jakoby w przypadku każdego bezpośredniego wpływu na rzecz można było mówić o naruszeniu prawa własności²⁴. Skrytykował również rozróżnienie pomiędzy bezpośrednimi i pośrednimi wpływami na grunt, któremu hołdowali współcześni mu prawnicy. Polemizował z Antonem Randą, który uważał, że wpływy pośrednie są wynikiem swobody używania własności, a bezpośrednie stanowią naruszenie prawa własności²⁵. Argumentował, że przyjmując punkt widzenia Randy, okazałoby się, że osoba, która na własnym gruncie dokonuje jakiegokolwiek czynności dającej się odczuć w sposób pośredni na gruncie sąsiednim, nie narusza cudzej własności²⁶. Jego zdaniem idea Austriacka prowadzi do niedorzeczności. Skutkiem jej przyjęcia byłaby sytuacja, że sąsie-

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*, s. 14

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*. L. Piniński podkreśla również, że w przypadku przyjęcia takiej teorii nie byłoby dopuszczalne również trzepanie dywanów w pobliżu pola sąsiada, ponieważ pył byłby traktowany jako materialna immisja.

²² *Ibidem*, s. 14. Por. I. Koschimbahr-Łyskowski, *O pojęciu własności zarazem jako przyczyniek do nauki o źródłach prawa*, Lwów 1902, s. 31.

²³ L. Piniński, *Pojęcie i granice...*, s. 22.

²⁴ *Ibidem*; I. Koschimbahr-Łyskowski, *O pojęciu własności...*, s. 32. Por. też np. B. Windscheid, *Lehrbuch des Pandektenrechts...*, s. 525.

²⁵ L. Piniński, *Pojęcie i granice...*, s. 23. Por. A. Randa, *Das Eigentumsrecht...*, s. 114.

²⁶ L. Piniński, *Pojęcie i granice...*, s. 23.

dzi mogliby nawzajem czynić sobie dokuczliwości, którym nie można by w żaden sposób zapobiec²⁷. L. Piniński zwraca uwagę, iż nieco inaczej kwestię wpływów postrzegał Christian August Hesse, który co prawda odróżnił wpływy bezpośrednie od pośrednich, jednakże wiązał kryterium rozróżnienia ze środkami ochrony własności. Twierdził, że w przypadku wpływów bezpośrednich można bronić się za pomocą *actio negatoria*, natomiast w przypadku pośrednich, jedynie za pomocą *cautio damni infecti*²⁸. Z kolei Rudolf Ihering i Joseph Unger sądzili, że za naruszenie prawa własności uznać należy także immisje pośrednie, w przypadku gdy przekraczają one pewną dopuszczalną miarę²⁹.

Zdaniem lwowskiego profesora za racjonalną należy uznać, zgodną ze źródłami prawa rzymskiego, teorię R. Iheringa. Analiza źródeł³⁰ prowadzi uczonego

²⁷ *Ibidem*, s. 24.

²⁸ Por. *ibidem*, s. 23. Zob. Ch.A. Hesse, *Zur Lehre von den nachbarrechtlichen Verhältnissen der Grundeigentümer*, „Jahrbücher für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts” 1863, Bd. 6, s. 423.

²⁹ L. Piniński, *Pojęcie i granice...*, s. 23; R. Ihering, *Zur Lehre von den Beschränkungen des Grundeigentümers im Interesse der Nachbarn*, „Jahrbücher für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts” 1863, Bd. 6, s. 108; J. Unger, *Zur Lehre vom österreichischen Nachbarrechte*, „Zeitschrift für das privat- und öffentliche Recht der Gegenwart” 1886, Bd. 13, s. 716.

³⁰ Por. D. 8.5.8.5 (Ulpianus *libro septimo decimo ad edictum*): *Aristo Cerellio Vitali respondit non putare se ex taberna casiarum fumum in superiora aedificia iure immitti posse, nisi ei rei servitutem talem admittit. idemque ait: et ex superiore in inferiora non aquam, non quid aliud immitti licet: in suo enim alii hactenus facere licet, quatenus nihil in alienum immittat, fumi autem sicut aquae esse immissionem: posse igitur superiorem cum inferiore agere ius illi non esse id ita facere. Alfenus denique scribere ait posse ita agi ius illi non esse in suo lapidem caedere, ut in meum fundum fragmenta cadant. dicit igitur Aristo eum, qui tabernam casiarum a Minturnensibus conduxit, a superiore prohiberi posse fumum immittere, sed Minturnenses ei ex conducto teneri: agique sic posse dicit cum eo, qui eum fumum immittat, ius ei non esse fumum immittere. ergo per contrarium agi poterit ius esse fumum immittere: quod et ipsum videtur Aristo probare. sed et interdictum uti possidetis poterit locum habere, si quis prohibeatur, qualiter velit, suo uti.* [(Ulpianus w księdze siedemnastej Komentarza do edyktu): Aristo udzielił Cerelliusowi Vitalisowi odpowiedzi, iż jego zdaniem prawo nie pozwala kierować dymu z pomieszczenia, gdzie wytwarza się ser, do budynku stojącego wyżej, chyba że jest on w tym zakresie służebny, wówczas bowiem dopuszcza on taką służebność. Dodaje, że nie wolno również kierować wody ani niczego innego z budynku położonego wyżej do położonego niżej. Na własnym gruncie wolno zaś podejmować działania o tyle, o ile niczego nie wprowadza się na cudzą nieruchomość: wpuszczanie zaś dymów, podobnie jak wody, stanowi immisję (działanie zakłócające korzystanie z nieruchomości sąsiednich). Właściciel domu położonego wyżej może więc, według Arystona, skarżyć sąsiada z dołu z tego powodu, że ten ostatni nie ma prawa tego czynić. Alfenus twierdzi ponadto, kontynuuje Aristo, że można pozwać <sąsiada o to>, że nie ma on prawa kruszyć na swojej nieruchomości w ten sposób, by kawałki spadały na moją posiadłość. W związku z tym Aristo twierdzi, iż mieszkający wyżej sąsiad może zabronić wypuszczania dymu osobie, która wynajęła pomieszczenie, gdzie wyrabia się ser, od <władz> miasta Minturnae, osobie tej przysługuje zaś skarga z kontraktu najmu przeciwko <władzom> Minturnae. Można więc, jak mówi Aristo, wystąpić ze skargą przeciw tej osobie, która wypuszcza dym, aby ustalić, że nie ma prawa wypuszczać dymu. Wobec tego <wnioskując> przeciwnie, będzie możliwe

do przekonania, że możliwość wpływania na cudzy grunt i korzystania z niego jest zależna od istnienia służebności. Możliwe są jednak i takie stany faktyczne, gdzie bez ustanowienia służebności, wpływy na grunt sąsiedni będą dozwolone³¹. Problemem, zdaniem L. Pinińskiego, jest wyznaczenie granicy pomiędzy dozwolonymi i zabronionymi wpływami na grunt cudzy. Romanista podkreśla, że w tym wypadku nie rozstrzyga „fizyczna strona stosunku”, to jest czy są to wpływy w pewnym stopniu pośrednie, czy materialne, ale „jedynie względ na

wniesienie skargi, że ma prawo wypuszczać dym. Wydaje się, że takie właśnie stanowisko zajmuje także Aristo. Wreszcie, jeżeli komuś zabrania się używania jego własności tak, jak chce, będzie miał zastosowanie interdikt służący ochronie posiadania nieruchomości]. Tłum. polskie za *Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład. II. Księgi 5–11*, red. T. Palmirski, Kraków 2013, s. 285. D. 8.5.8.6 (Ulpianus *libro septimo decimo ad edictum*): *Apud Pomponium dubitatur libro quadragensimo primo lectionum, an quis possit ita agere licere fumum non gravem, puta ex foco, in suo facere aut non licere. et ait magis non posse agi, sicut agi non potest ius esse in suo ignem facere aut sedere aut lavare.* [(Ulpianus w księdze siedemnastej Komentarza do edyktu): Pomponius w księdze czterdziestej pierwszej *Różnych lektur* rozważa, czy ktoś może wnieść skargę co do tego, że wolno mu wytwarzać na swoim gruncie mało dokuczliwy dym, na przykład z paleniska domowego, albo że <sąsiad> nie ma do tego prawa <u siebie>. I stwierdza, że raczej nie można wnosić skargi <w tej sprawie>, tak jak nie można wszczynać procesu o to, że ma się na swoim gruncie prawo rozpalać ogień albo siadać czy się myć]. Tłum. polskie za *Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład. II. Księgi 5–11*..., s. 285. D. 8.5.17.2 (Alfenus *libro secundo digestorum*): *Secundum cuius parietem vicinus sterculinum fecerat, ex quo paries madescebat, consulebatur, quemadmodum posset vicinum cogere, ut sterculinum tolleret. respondi, si in loco publico id fecisset, per interdictum cogi posse, sed si in privato, de servitute agere oportere: si damni infecti stipulatus esset, possit per eam stipulationem, si quid ex ea re sibi damni datum esset, servare.* [(Alfenus w księdze drugiej *Digestów*): Osoba, pod której murem sąsiad zrobił składowisko obornika, wskutek czego mur zmurszał od wilgoci, zapytała o radę, jak może zmusić sąsiada, by usunął nawóz. Odpowiedziałem, że jeśli <sąsiad> zrobił to w miejscu publicznym, można go zmusić na podstawie interdaktu, a jeśli w miejscu prywatnym, należy wnieść skargę z tytułu służebności <odnośnie do braku uprawnienia sąsiada>. Jeśli <poszkodowanemu> przyrzeczono stypulacyjne zabezpieczenie dotyczące zagrażającej szkody, może za jej pomocą uzyskać odszkodowanie, o ile tylko doznał jakiejś szkody w związku z zaistniałą sytuacją]. Tłum. polskie za *Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład. II. Księgi 5–11*..., s. 289; D. 8.2.19pr (Paulus *libro sexto ad Sabinum*): *Fistulam iunctam parieti communi, quae aut ex castello aut ex caelo aquam capit, non iure haberi Proculus ait: sed non posse prohiberi vicinum, quo minus balineum habeat secundum parietem communem, quamvis umorem capiat paries: non magis quam si vel in triclinio suo vel in cubiculo aquam effunderet. sed Neratius ait, si talis sit usus tepidarii, ut adsidium umorem habeat et id noceat vicino, posse prohiberi eum.* [(Paulus w księdze szóstej Komentarza do pism *Sabinusa*): Proculus twierdzi, że wbudowana w ścianę, będąca wspólną własnością rura, która doprowadza wodę ze zbiornika na końcu akweduktu, albo z cysterny wody deszczowej, nie jest umieszczona zgodnie z prawem. Nie można jednakże zabronić sąsiadowi posiadania łaźni przy wspólnej ścianie, mimo iż taka ściana jest narażona na wilgoć. Tak samo jak nie można mu zabronić rozlewania wody we własnej jadalni czy sypialni. Neratius uważa jednak, że jeśli basen z ciepłą wodą używany jest w taki sposób, iż panuje tam ciągła wilgoć, która wywołuje szkody u sąsiada, można mu tego zabronić]. Tłum. polskie za *Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład. II. Księgi 5–11*..., s. 245.

³¹ L. Piniński, *Pojęcie i granice*..., s. 26.

obustronne interesa gospodarskie sąsiadujących właścicieli”³². W związku z tym L. Piniński twierdzi, że „wpływanie na grunt sąsiedni oraz przestrzeń do niego należąca jest dozwolone i nie powinno być uważane za naruszenie cudzej własności, jeżeli jest wynikiem niezbędnym pewnego normalnego korzystania z naszej rzeczy, zarazem zaś sąsiadowi nie przynosi wielkiej szkody ani też utrudnienia w korzystaniu ze swego gruntu”³³.

L. Piniński w swej pracy dotyczącej pojęcia i granic prawa własności formułuje dwa spostrzeżenia. Podkreśla, iż ze źródeł prawa rzymskiego nie wynika, jakoby *actio negatoria* miała zastosowanie w przypadku wszelkich wpływów na rzecz. Co więcej jednak, „wpływy”, które uzasadniają zastosowanie skargi, mają wspólną cechę dążenia do ekonomicznego korzystania z cudzej rzeczy. Drugie spostrzeżenie tyczy się przypadków, w których pomimo „wpływów” na rzecz *actio negatoria* nie zostaje przyznana³⁴.

Swoje wnioski L. Piniński wywodzi z źródeł, z których wynika, że treścią *actio negatoria* jest zaprzeczenie jakoby rzecz obciążona była służebnością. Podkreśla, iż z przeanalizowanych fragmentów³⁵ wynika również, że *actio negatoria*

³² *Ibidem*; I. Koschembahr-Lyskowski, *O pojęciu własności...*, s. 32.

³³ L. Piniński, *Pojęcie i granice...*, s. 27; I. Koschembahr-Lyskowski, *O pojęciu własności...*, s. 43.

³⁴ L. Piniński, *Pojęcie i granice...*, s. 41. Por. M. Chlamtacz, *Pojęcie i granice...*, s. 127.

³⁵ Zob. I. 4.6.2: *Aequè si agat ius sibi esse fundo forte vel aedibus utendi fruendi vel per fundum vicini eundi agendi vel ex fundo vicini aquam ducendi, in rem actio est. eiusdem generis est actio de iure praediorum urbanorum, veluti si agat, ius sibi esse altius aedes suas tollendi prospiciendive vel proiciendi aliquid vel immittendi in vicini aedes. contra quoque de usu fructu et de servitutibus praediorum rusticorum, item praediorum urbanorum invicem quoque proditae sunt actiones, ut quis intendat, ius non esse adversario utendifruendi, eundi, agendi aquamve ducendi, item altius tollendi, prospiciendi, proiciendi, immittendi: istae quoque actiones in rem sunt, sed negativae. quod genus actionis in controversiis rerum corporalium proditum non est: nam in his is agit qui non possidet: ei vero qui possidet non est actio prodita per quam neget rem alterius esse. sane uno casu qui possidet nihilo minus actoris partes obtinet, sicut in latoribus digestorum libris oportuniùs apparebit.* [Również jeśli procesuje się o to, że ma prawo użytkowania, na przykład gruntu lub budynków, albo prawo przechodu lub przegonu przez grunt sąsiedni lub przeprowadzenia wodociągu z gruntu sąsiedniego, powództwo jest względem rzeczy. Tegoż rodzaju jest powództwo dotyczące służebności gruntów miejskich, na przykład jeśli ktoś toczy spór o to, że ma prawo wzniesienia wyższego swojego (budynku) czy (prawo) widoku, albo prawo wysunięcia (budynku ponad grunt sąsiedni), albo prawo wpuszczenia (belki) w budynek sąsiedni. Z drugiej strony także co do użytkowania i służebności gruntów wiejskich, a również i miejskich, dawane są też powództwa, kiedy ktoś twierdzi, że przeciwnik nie ma prawa użytkowania, przechodu i przegonu lub przeprowadzenia wodociągu, a także wzniesienia wyższego (budynku), prawa widoku, wysunięcia (budynku), wpuszczenia (belki). Te powództwa także są względem rzeczy, ale przeczące. Tego rodzaju powództw nie daje się w sporach dotyczących rzeczy materialnych, albowiem w nich występuje z roszczeniem ten, kto nie posiada, temu zaś, kto posiada, nie jest udzielane powództwo, za pomocą którego mógłby zaprzeczać, iż rzecz należy do powoda. Oczywiście, w jednym wypadku ten, kto posiada, niemniej otrzymuje stanowisko powoda, jak to w obszerniejszych księgach Digestów sposobniej się okaże]. Tłum. polskie za *Instytucje Justyniana*, przeł. i wstępem opatrzył C. Kundere-

przeciwstawiana jest *actio confessoria*, której zastosowanie związane jest z potwierdzeniem istnienia służebności³⁶. Skarga negatoryjna ma zatem zastosowanie w takich przypadkach, gdy „wpływy” na rzecz, mogłyby być treścią prawa na

wicz, Warszawa 1986; Gai, 4.3: *In rem actio est, cum aut corporalem rem intendimus nostram esse aut ius aliquod nobis competere, velut utendi aut utendi fruendi, eundi, agendi aquamve ducendi vel altius tollendi prospiciendūve, aut cum actio ex diverso adversario est negativa*. [Względem rzeczy jest powództwo (wtedy), gdy zmierzamy (do wykazania), że albo rzecz materialna jest nasza, albo przysługuje nam jakieś prawo, na przykład: używania albo użytkowania, przechodu, przegonu, czy przeprowadzenia wodociągu lub wzniesienia wyższego (budynku), czy (prawo) widoku, albo gdy przy innym przeciwniku powództwo jest przeczące (istnieniu takich praw tamtego)]. Tłum. polskie za *Gaius. Instytucje*, przeł. i wstępem opatrzył C. Kunderewicz, oprac. J. Rezler, Warszawa 1982, s. 363; D. 8.5.4.7 (Ulpianus *libro septimo decimo ad edictum*): *Competit autem de servitute actio domino aedificii neganti servitute se vicino debere, cuius aedes non in totum liberae sunt, sed ei cum quo agitur servitute non debent. verbi gratia habeo aedes, quibus sunt vicinae Seianae et Sempronianae, Sempronianis servitute debeo, adversus dominum Seianarum volo experiri altius me tollere prohibentem: in rem actione experiar: licet enim serviant aedes meae, ei tamen cum quo agitur non serviunt: hoc igitur intendo habere me ius altius tollendi invito eo cum quo ago: quantum enim ad eum pertinet, liberas aedes habeo; [(Ulpianus w księdze siedemnastej Komentarza do edyktu): „Skarga o ochronę służebności przysługuje następnie właścicielowi budynku, który zaprzecza, że jest zobowiązany z tytułu służebności względem swojego sąsiada, a którego dom nie jest <wprawdzie> całkowicie wolny od obciążeń, nie jest jednak obciążony służebnością na rzecz osoby, przeciwko której wytoczono skargę. Na przykład będąc właścicielem domu, który sąsiaduje z domami seiańskim i sempronianiskim, jestem obciążony służebnością na rzecz tego ostatniego, chcę zaś wytoczyć skargę przeciwko właścicielowi domu seiańskiego, który zabrania mi nadbudowywać <należący do mnie dom>. Wystąpię ze skargą rzeczową. Chociaż bowiem także mój dom obciążony jest służebnością, to jednak nie na rzecz tego, z którym się procesuje. I dlatego mogę domagać się prawa do podwyższenia budynku wbrew woli tego, z którym się procesuje, albowiem względem tej osoby mój budynek jest wolny od obciążeń]. Tłum. polskie za *Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład. II. Księgi 5–11...*, s. 279–281. D. 8.5.2pr (Ulpianus *libro septimo decimo ad edictum*) *De servitutibus in rem actiones competunt nobis ad exemplum earum quae ad usum fructum pertinent, tam confessoria quam negatoria, confessoria ei qui servitutes sibi competere contendit, negatoria domino qui negat; [(Ulpianus w księdze siedemnastej Komentarza do edyktu): W odniesieniu do służebności przysługują nam skargi rzeczowe na wzór tych, które się odnoszą do użytkowania, a więc zarówno konfesyjna i negatoryjna. Skarga konfesyjna jest należna temu, kto twierdzi, że mu przysługują służebności, skarga negatoryjna właścicielowi, który temu <istnieniu służebności> zaprzecza]. Tłum. polskie za *Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład. II. Księgi 5–11...*, s. 277; D. 7.6.5pr (Ulpianus *libro septimo decimo ad edictum*): *Uti frui ius sibi esse solus potest intendere, qui habet usum fructum, dominus autem fundi non potest, quia qui habet proprietatem, utendi fruendi ius separatum non habet: nec enim potest ei suus fundus servire: de suo enim, non de alieno iure quemque agere oportet. quamquam enim actio negativa domino competat adversus fructuarium, magis tamen de suo iure agere videtur quam alieno, cum invito se negat ius esse utendi fructuario vel sibi ius esse prohibendi. quod si forte qui agit dominus proprietatis non sit, quamvis fructuarium ius utendi non habet, vincet tamen iure, quo possessores sunt potiores, licet nullum ius habeant. [(Ulpianus w księdze siedemnastej Komentarza do edyktu): Tylko ten może domagać się dla siebie prawa do używania i pobierania pożytków z <cudzej> rzeczy, komu przysługuje użytkowanie. Natomiast właściciel gruntu nie może, ponieważ ten, kto ma prawo własności, nie ma oddzielnego prawa do używania i pobierania pożytków <z należącej do niego rzeczy>. Należący do niego grunt nie może być obciążony służebnością na jego***

rzeczy cudzej³⁷. Istotny jest zatem charakter naruszenia prawa własności. Jeżeli bowiem nie jest ono związane z chęcią trwałego korzystania z rzeczy, to wówczas nie ma podstaw do zastosowania *actio negatoria*³⁸. Takie stanowisko znajduje oparcie w źródłach³⁹, odnoszących się do *actio legis Aquiliae*, *actio furti* oraz *actio iniuriarum*⁴⁰. Wynika stąd więc, że wskazane środki znajdują zastosowanie zamiast *actio negatoria* w przypadku „jednorazowego” wyrządzenia szkody właścicielowi rzeczy lub też w razie nienależytego, obelżywego zachowania przeciwko niemu samemu⁴¹. L. Piniński nie kryje jednak, że jego wątpliwości budzi kwestia rozumienia pojęcia immisji pośrednich i co za tym idzie, ochrony przed nimi. Jak zaznacza, w doktrynie panuje spór co do tego, czy mówiąc o tego rodzaju wpływach, ma się na myśli jedynie te szkodliwe dla gruntu, czy też również

rzecz. Każdy powinien bowiem wytaczać skargi o swoje prawo, nie cudze. Chociaż bowiem właścicielowi przysługuje prawo do wystąpienia ze skargą negatoryjną przeciwko użytkownikowi, bardziej jednak zdaje się procesować we własnym niż cudzym interesie, kiedy zaprzecza, że użytkownikowi przysługuje prawo korzystania z należącej do niego rzeczy wbrew jego woli, lub gdy twierdzi, że ma on prawo zabronić mu czegoś. Gdyby zaś ten, kto wytacza ową skargę, nie był właścicielem rzeczy, to użytkownik wygra spór także wtedy, gdy nie ma prawa jej używania, w oparciu o zasadę, zgodnie z którą ci, którzy posiadają <rzecz> znajdują się w lepszej sytuacji, chociażby nie mieli do tego żadnego tytułu prawnego]. Tłum. polskie za *Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład. II. Księgi 5–11...*, s. 211.

³⁶ L. Piniński, *Pojęcie i granice...*, s. 41.

³⁷ *Ibidem*, s. 42.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ Leon Piniński wskazuje, że przykłady zastosowania *actio legis Aquiliae*, *actio furti* są liczne i nie ma sensu ich przytaczać. Jego zdaniem warto wspomnieć o *actio iniuriarum*: Por. m.in.: D. 47.10.44 (Iavolenus libro nono ex posterioribus Labeonis): *Si inferiorum dominus aedium superioris vicini fumigandi causa fumum faceret, aut si superior vicinus in inferiores aedes quid aut proiecerit aut infuderit, negat Labeo iniuriarum agi posse: quod falsum puto, si tamen iniuriae faciendae causa immittitur* [(Iavolenus w księdze dziewiątej Pośmiertnego wyciągu z pism Labeona): Labeo jest zdania, że nie można wnieść skargi z tytułu umyślnego naruszenia cudzej osobowości, jeśli właściciel budynków położonych niżej wzniecił ogień, by zadymić posiadłość sąsiada z góry albo jeśli sąsiad z góry rzucił coś albo wylał na niżej położone budynki. Uważam, że nie jest to prawdą, jeśli czyni się tak w celu umyślnego naruszenia cudzej osobowości]. Tłum. polskie za *Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład. VII.1. Księgi 45–47*, Kraków 2017, s. 345; D. 43.8.2.9 (Ulpianus libro sexagensimo octavo ad edictum): *Si quis in mari piscari aut navigare prohibeatur, non habebit interdictum, quemadmodum nec is, qui in campo publico ludere vel in publico balineo lavare aut in teatro spectare arceatur: sed in omnibus his casibus iniuriarum actione utendum est*. [Ulpianus w księdze sześćdziesiątej ósmej Komentarza do edyktu]: Jeśli komuś nie pozwolono łowić ryb w morzu albo żeglować, nie będzie miał on interdyktu, podobnie jak ten, komu zabroniono gry na publicznym placu albo kąpieli w publicznej łaźni czy oglądania widowisk w teatrze. We wszystkich tych przypadkach należy skorzystać ze skargi z tytułu umyślnego naruszenia cudzej osobowości]. Tłum. polskie za *Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład. VI.1. Księgi 37–40*, Kraków 2016, s. 215.

⁴⁰ L. Piniński, *Pojęcie o granice...*, s. 42.

⁴¹ *Ibidem*.

te, które są nieprzyjemne dla osoby⁴². Sam opowiada się za poglądem R. Iheringa oraz J. Ungera, którzy uważali, że dokuczliwość dla osoby stanowi uzasadnienie dla ochrony przed immisjami⁴³. Jego zdaniem immisje są niekorzystne pod względem ekonomicznym, co oznacza, że są one „szkodliwe dla gruntu», ale także «nieprzychylne dla osoby»⁴⁴.

L. Piniński zwraca uwagę, iż obok *actio negatoria* jako normalnego środka służącego do ochrony własności wyróżnić można środki specjalne, których użycie jest zależne od wystąpienia pewnych szczególnych warunków⁴⁵.

Pierwszym z nich jest *cautio damni infecti*. Służyła ona właścicielowi gruntu (ewentualnie innemu uprawnionemu) do obrony interesów przed szkodą grozącą z gruntu sąsiedniego⁴⁶. Tego typu szkoda musi być spowodowana pośrednio „przez jakąś budowę znajdującą się na cudzym gruncie lub przez roboty tam przedsięwzięte»⁴⁷. Wobec tego *cautio damni infecti* nie znajduje zastosowania w sytuacji, gdy szkoda wynika z naturalnej właściwości gruntu, przypadkowych wydarzeń czy też *vis maior*⁴⁸.

Interesujący jest jednak wzajemny stosunek *actio negatoria* i *cautio damni infecti*. Zdaniem lwowianina, *cautio damni infecti* może być traktowana zarówno jako rozszerzenie ochrony prawa własności, jak i jej ścieśnienie⁴⁹. Będzie ona traktowana jako rozszerzenie ochrony petytoryjnej poza *actio negatoria* wówczas, gdy skarga negatoryjna nie mogłaby zostać zastosowana⁵⁰. Chodzi tu więc o „szkodę zrządzoną *vitio loci vel operis* w takich warunkach, iż nie można tego uważać za «działanie» sąsiada, nie możnaby tedy przyjąć, tak jak to jest potrzebnem dla uzasadnienia *actionis negatoriae*, iż ma tu miejsce naruszenie własności będące wpływem woli naruszającego»⁵¹. Jednakże, na co zwraca uwagę L. Piniński, w związku z *cautio damni infecti* można mówić również o ścieśnieniu normalnej ochrony petytoryjnej. Są to takie wypadki, w których co do zasady skorzystać można by z *actio negatoria*, jednakże za ograniczeniem jej zastoso-

⁴² *Ibidem*, s. 50.

⁴³ *Ibidem*. Zob. R. Ihering, *Zur Lehre...*, s. 121; J. Unger, *Zur Lehre...*, s. 726. Z kolei Ernst Pagenstecher i Ch.A. Hesse są zdania, że wpływy dokuczliwe dla osób nie uzasadniają zakazu ochrony. Por. Ch.A. Hesse, *Zur Lehre...*, s. 429; E. Pagenstecher, *Die römische Lehre vom Eigenthum in ihrer modernen Anwendbarkeit*, Heidelberg 1857, s. 120.

⁴⁴ L. Piniński, *Pojęcie i granice...*, s. 51.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 33.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ibidem*. L. Piniński podkreśla, iż szkoda musi być dalszym skutkiem wadliwych prac wykonanych na cudzym gruncie.

⁴⁸ *Ibidem*, s. 33–34. Por. też. I. Koschembahr-Łyskowski, *O pojęciu własności...*, s. 35–36.

⁴⁹ L. Piniński, *Pojęcie i granice...*, s. 34.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 34.

⁵¹ *Ibidem*.

wania przemawiają pewnego rodzaju „względy praktyczne”⁵². Uczony wyjaśnia, że chodzi tutaj m.in. o przypadki immisji dokonywanych przez przedsiębiorstwo założone na gruncie sąsiednim⁵³. Uważa, że skoro właściciel gruntu sąsiedniego jest w stanie przewidzieć negatywne konsekwencje związane z rozpoczętą budową przedsiębiorstwa, powinien już na tym etapie bronić się za pomocą *cautio damni infecti*, żądając odpowiedniego zabezpieczenia. Zaniechanie takich czynności spowoduje utratę możliwości zastosowania *actio negatoria* w przyszłości⁵⁴.

Innym środkiem służącym do ochrony własności jest *operis novi nuntiatio*⁵⁵. Zakres zastosowania tej instytucji jest znacznie węższy niż *cautio damni infecti*. Dotyczy bowiem przypadku stawiania lub burzenia budowli⁵⁶. Na jej podstawie można żądać zaniechania prowadzenia takich czynności przez sąsiada⁵⁷. L. Piniński podkreśla, że podobnie jak w przypadku *cautio damni infecti*, tak i w przypadku *operis novi nuntiatio* zaniechanie wniesienia sprzeciwu przeciwko nowej budowie zamyka możliwość do wniesienia *actio negatoria* w późniejszym czasie⁵⁸. Dowodzą tego słowa Ulpiana w D. 39.1.1.1, który stwierdza: *adversus opera futura quae nondum facta sunt, ne fiant*⁵⁹. W przypadku, gdy

⁵² *Ibidem*, s. 35.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ *Ibidem*, s. 34. Por. D. 39.3.19 (Pomponius *libro quarto decimo ad Quintum Mucium*): *Labeo ait, si patiente vicino opus faciam, ex quo ei aqua pluvia noceat, non teneri me actione aquae pluviae arcendae*: [(Pomponius w księdze czternastej Komentarza do pism Quintusa Muciusa): Labeo twierdzi, że jeśli sąsiad pozwolił mi na wykonanie urządzenia, wskutek czego woda deszczowa powoduje szkody u niego, nie ponoszę odpowiedzialności na podstawie skargi z tytułu zmiany naturalnego odpływu wody deszczowej]. Tłum. polskie za *Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład. VI.1. Księgi 37–40*, Kraków 2016, s. 349; D. 39.3.20 (Pomponius *libro trigensimo quarto ad Sabinum*): *sed hoc ita, si non per errorem aut imperitiam deceptus fuerit: nulla enim voluntas errantis est*. [(Pomponius w księdze trzydziestej czwartej Komentarza do pism Sabinusa): Dzieje się tak jednak tylko wtedy, jeśli nie uczynił tego wskutek błędu albo braku wiedzy, bowiem wyrażenie zgody przez będącego w błędzie nie wywołuje żadnych skutków prawnych] Tłum. polskie za *Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład. VI.1. Księgi 37–40*, Kraków 2016, s. 349.

⁵⁵ Por. D. 39.1: *De operis novi nuntiatione*.

⁵⁶ Por. D. 39.3.1.12 (Ulpianus *libro quinquagensimo tertio ad edictum*): *Denique Marcellus scribit cum eo, qui in suo fodiens vicini fontem avertit, nihil posse agi, nec de dolo actionem: et sane non debet habere, si non animo vicino nocendi, sed suum agrum meliorem faciendi id fecit*. [(Ulpianus w księdze pięćdziesiątej trzeciej Komentarza do edyktu): Ponadto Marcellus pisze, że nie można wnieść skargi, nawet z tytułu podstępu, przeciwko temu, kto, kopiąc na swym gruncie, <przeciął żyłę wodną > spowodował wyschnięcie źródła wody u sąsiada. Słusznie nie powinna mu przysługiwać nawet skarga z tytułu podstępu, o ile zrobił on to nie z zamysłem zaszkodzenia sąsiadowi, lecz po to, aby poprawić stan swojego gruntu]. Tłum. polskie za *Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład. VI.1. Księgi 37–40*, Kraków 2016, s. 331.

⁵⁷ L. Piniński, *Pojęcie i granice...*, s. 36

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ Por. D. 39.1.1.1 (Ulpianus *libro quinquagensimo secundo ad edictum*): *Hoc autem edictum remediumque operis novi nuntiationis adversus futura opera inductum est, non adversus praeterita*,

dzieło zostało dokonane, zastosowanie może znaleźć *interdictum quod vi aut clam*⁶⁰. Skorzystanie z tego środka będzie jednak możliwe jedynie wówczas, gdy dzieło byłoby dokonywane *vi* lub *clam*. *Interdictum quod vi aut clam* jest środkiem o wiele wygodniejszym od *actio negatoria*. W jego przypadku nie trzeba przeprowadzać dowodu dotyczącego prawa własności, bowiem przysługuje on każdemu dzierżycielowi, który ma interes w tym, aby inni nie wpływali na grunt i nie używali go⁶¹. Pomimo iż interdykt, jak podkreśla L. Piniński, ma charakter skargi wynikającej z deliktu, to jednak posiada istotne znaczenie jako środek ochrony własności⁶².

Konsekwencją przeprowadzonych przez L. Pinińskiego rozważań jest wyraźne rozróżnienie, jakie wpływy na rzecz można uznać za dozwolone, a jakie za zakazane. Twierdzi on, że „wpływy bezpośrednie na rzecz cudzą są z reguły wzbronione. Dozwala nam ich wszakże prawo, jeżeli nas do tego zmusza koniecz-

*hoc est adversus ea quae nondum facta sunt, ne fiant: nam si quid operis fuerit factum, quod fieri non debuit, cessat edictum de operis novi nuntiatione et erit transeundum ad interdictum 'quod vi aut clam factum erit ut restituatur', et 'quod in loco sacro religiosove' et 'quod in flumine publico ripave publica factum erit': nam his interdictis restituetur, si quid illicite factum est. [(Ulpianus w księdze pięćdziesiątej drugiej Komentarza do edyktu): Ten zaś edykt i środek zaradczy w postaci sprzeciwu z powodu wznoszenia nowej budowli wprowadzony został przeciwko przyszłym budowlom, a nie przeciw tym, które zostały już wzniesione, to jest przeciwko tym budowlom, których jeszcze nie wykonano, po to, aby ich nie wykonano. Jeśli bowiem jakieś prace zostały wykonane, które nie powinny były zostać zrealizowane, to edykt w sprawie sprzeciwu z powodu wznoszenia nowej budowli traci zastosowanie i będzie trzeba skorzystać z interdyktu: «niech zostanie przywrócony stan pierwotny tego, co zostało dokonane przemocą bądź potajemnie». «co <zostało dokonane> w miejscu poświęconym bóstwom niebiańskim albo bóstwom związanym z kultem zmarłych», oraz «co zostało dokonane na rzece publicznej albo na brzegu publicznym». Za pomocą tych interdyktów zostanie bowiem przywrócony stan pierwotny, jeśli coś powstało niezgodnie z prawem]. Tłum. polskie za *Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład. VI.1. Księgi 37–40*, Kraków 2016, s. 271.*

⁶⁰ L. Piniński, *Pojęcie i granice...*, s. 37

⁶¹ Por. D. 43.24.11.14 (*Ulpianus libro septuagensimo primo ad edictum*): *Idem Iulianus scribit interdictum hoc non solum domino praedii, sed etiam his, quorum interest opus factum non esse, competere. [(Ulpianus w księdze siedemdziesiątej pierwszej Komentarza do edyktu): Iulianus pisze również, że interdykt ten przysługuje nie tylko właścicielowi gruntu, lecz także osobom, które mają interes prawny w tym, by budowla nie została wykonana]. Tłum. polskie za *Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład. VI.1. Księgi 37–40*, Kraków 2016, s. 295. Zob. też: L. Piniński, *Pojęcie i granice...*, s. 37.*

⁶² L. Piniński, *Pojęcie i granice...*, s. 37–38. Por. D. 43.24.1.1 (*Ulpianus libro septuagensimo primo ad edictum*): *Hoc interdictum restitutorium est et per hoc occursum est calliditati eorum, qui vi aut clam quaedam moliantur: iubentur enim ea restituere. [(Ulpianus w księdze siedemdziesiątej pierwszej Komentarza do edyktu): Ten interdykt jest restytutoryjny i za jego pośrednictwem przeciwstawiono się przebiegłości tych, którzy czynią coś przemocą lub potajemnie, nakazuje się to bowiem przywrócić do stanu poprzedniego]. Tłum. polskie za *Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład. VI.1. Księgi 37–40*, Kraków 2016, s. 283.*

na potrzeba, a nie wyrządzamy przez to właścicielowi znacznej szkody, lub jeżeli je przedsięwzięmy w godziwym celu, właściciel zaś nie ma zupełnie żadnego interesu sprzeciwić się temu”⁶³. Z kolei zaś „wpływy pośrednie a podobnie oddziaływanie na grunt cudzy zmieniające właściwości tego gruntu są o tyle dozwolone, o ile nie sprawiają żadnej szkody właścicielowi gruntu lub o ile są wynikiem uzasadnionego w stosunkach gospodarskich i utartych zwyczajach korzystania ekonomicznego z naszego gruntu”⁶⁴. Rezultatem wskazanego rozróżnienia jest wniosek, iż nie każdy wpływ na grunt uzasadniał według prawa rzymskiego sięgnięcie po środek w postaci *actio negatoria*. Taka teza podważa teorię pełnego władztwa sformułowaną w doktrynie. Jest ona związana z lansowaną przez L. Pinińskiego teorią ekonomicznego korzystania z rzeczy, w przypadku której, gdy wpływy są dla właściciela zupełnie obojętne, prawo przeciwko nim nie reaguje⁶⁵. Co więcej jednak, to, iż w danym wypadku nie przysługiwała skarga negatoryjna, nie oznaczało, że nie przysługiwał żaden inny środek ochrony. Nieskorzystanie z niego mogło niejednokrotnie doprowadzić do zamknięcia możliwości do wniesienia skargi negatoryjnej w przyszłości. Istotne jest zwrócenie uwagi na fakt, iż Rzymianie obok *actio negatoria* znali inne środki służące do ochrony przed naruszeniem własności. Uwypuklenie tej kwestii przez L. Pinińskiego dowodzi, iż prawo własności nie było rozumiane przez starożytnych Rzymian w sposób sztywny i szablonowy⁶⁶. Takie twierdzenie uznać należy za trafne, gdyż w przypadku „sztywnego” rozumienia prawa własności, istniałby jedynie jeden środek służący do jej ochrony, który w każdym przypadku wywierałby ten sam skutek prawny⁶⁷.

Wnioskiem płynącym z teorii L. Pinińskiego jest to, iż nie da się ustalić trwałej i stałej granicy, która jednoznacznie określałaby, jakie „wpływy” uzasadniają użycie skargi negatoryjnej. Zakres zastosowania *actio negatoria* jest więc ściśle powiązany z teorią własności sformułowaną przez tego uczonego. Konsekwencją teorii ekonomicznego korzystania z rzeczy jest to, że poszczególne wpływy powinny być badane w odniesieniu do konkretnego przypadku. Co równie ważne, z wywodów Leona Pinińskiego wynika, że określenie zbyt sztywnych reguł stosowania skargi negatoryjnej może doprowadzić do niepożądanego i sprzecznego z istotą skargi rezultatu. W takim przypadku *actio negatoria* może zostać wykorzystana nie w celu ochrony, a szykany przeciwko osobie rzekomo naruszającej własność. Ta ostanía kwestia zasługuje na szczególną uwagę. Pomimo bowiem, iż koncepcja L. Pinińskiego dotycząca prawa własności nie przyjęła się w nauce zarówno prawa rzymskiego, jak i prawa nowożytnego, to jednak wywarła wpływ

⁶³ L. Piniński, *Pojęcie i granice...*, s. 57.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ Por. G. Nancka, *Prawo rzymskie...*, s. 224.

⁶⁶ M. Chłamtacz, *Pojęcie i granice...*, s. 132; G. Nancka, *Prawo rzymskie...*, s. 224.

⁶⁷ L. Piniński, *Pojęcie i granice...*, s. 40.

na powstanie i rozwój teorii nadużycia prawa podmiotowego⁶⁸. Istotne znaczenie w tym zakresie miały jego zapatrywania dotyczące skargi negatoryjnej, która podobnie jak prawo własności nie była rozumiana przez L. Pinińskiego w sposób szablonowy.

Bibliografia

- Brinz A., *Lehrbuch der Pandekten*, Bd. 1, Erlangen 1873.
- Chlamtacz M., *Pojęcie i granice prawa własności według prawa rzymskiego, napisał L. Piniński* (rec.), „Przegląd Prawa i Administracji” 1901, R. 26.
- Chlamtacz M., Śp. Leon Piniński (wspomnienie pośmiertne i ocena działalności naukowej), „Gazeta Sądowa Warszawska” 1938, nr 18, nr 19.
- Czech-Jezińska B., *Profesor Leon Piniński – wybitny lwowski uczyony przełomu XIX i XX wieku, w: Ius et Historia. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Jerzemu Markiewiczowi*, red. T. Guz, W. Bednaruk, M.R. Pałubska, Lublin 2011.
- Dernburg H., *Pandekten*, Bd. 1, *Allgemeiner Theil und Sachenrecht*, Berlin 1896.
- Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład. II. Księgi 5–11*, red. T. Palmirski, Kraków 2013.
- Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład. VII.1. Księgi 45–47*, Kraków 2017.
- Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład. VI.1. Księgi 37–40*, Kraków 2016.
- Hesse Ch.A., *Zur Lehre von den nachbarrechtlichen Verhältnissen der Grundeigentümer*, „Jahrbücher für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts” 1863, Bd. 6.
- Ihering R., *Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung*, Dritter Theil, Erste Abtheilung, Leipzig 1865.
- Ihering R., *Zur Lehre von den Beschränkungen des Grundeigentümers im Interesse der Nachbarn*, „Jahrbücher für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts” 1863, Bd. 6.
- Jońca M., *Leon Piniński – historyk sztuki stworzony przez podróże*, w: *Aksjologia podróży*, red. Z. Krawczyk, E. Lewandowska-Tarasiuk, J.W. Sienkiewicz, Warszawa 2012.
- Koschembahr-Łyskowski I., *O pojęciu własności zarazem jako przyczynek do nauki o źródłach prawa*, Lwów 1902.
- Leon Piniński. Z okazji pięćdziesięciolecia doktoratu*, red. S. Witkowski, R. Longchamps de Bérier, Lwów 1931.
- Longchamps de Bérier R., *Leon hr. Piniński jako prawnik*, w: *Leon Piniński. Z okazji pięćdziesięciolecia doktoratu*, red. S. Witkowski, R. Longchamps de Bérier, Lwów 1931.
- Nancka G., *Prawo rzymskie w pracach Marcelego Chlamtacza*, Katowice 2019.
- Osuchowski W., Śp. Leon hr. Piniński, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1938, R. 18, nr 3.
- Pagenstecher E., *Die römische Lehre vom Eigenthum in ihrer modernen Anwendbarkeit*, Heidelberg 1857.
- Pikulska-Radomska A., Skrzywanek-Jaworska D., *Leona hr. Pinińskiego Wprowadzenie do teorii posiadania* [w druku].
- Piniński L., *Begriff und Grenzen des Eigenthumsrecht nach römischen Recht*, Wien 1902.

⁶⁸ R. Longchamps de Bérier, *Leon hr. Piniński...*, s. 13; G. Nancka, *Prawo rzymskie...*, s. 226.

- Piniński L., *Der Thatbestand Der Thatbestand des Sachbesitzerwerbs nach gemeinem Recht. Eine zivilistische Untersuchung. Zweiter Band: Sukzession in den Besitz, Besitzerwerb animo solo, Besitzwille, Lehre von den juristischen Willenserklärungen*, Leipzig 1888.
- Piniński L., *Der Thatbestand des Sachbesitzerwerbs nach gemeinem Recht. Eine zivilistische Untersuchung. Erster Band*, Leipzig 1885.
- Piniński L., *Pojęcie i granice prawa własności według prawa rzymskiego*, Lwów 1900.
- Prof. hr. Leon Piniński. *Przemówienie prof. Przybyłowskiego, dziekana Wydziału prawa U.J.K., wygłoszone 6 kwietnia 1938 na pogrzebie prof. hon. Dr Leona Pinińskiego*, „Przegląd Prawa i Administracji” 1938, R. 63.
- Randa A., *Das Eigenthumsrecht, mit besonderer Rücksicht auf die Werthpapiere des Handelsrechtes nach österreichischem Richte, mit Berücksichtigung des gemeinen Rechtes und der neueren Gesetzbücher*, Leipzig 1893.
- Unger J., *Zur Lehre vom österreichischen Nachbarrechte*, „Zeitschrift für das privat- und öffentliche Recht der Gegenwart” 1886, Bd. 13.
- Wiaderna-Kuśnierz R., *Leon Piniński – profesor prawa rzymskiego na Uniwersytecie Lwowskim [w:] Historia, mentalność, tożsamość*, red. J. Pisulińska, P. Sierżęga, L. Zaskilniak, Rzeszów 2008.
- Windscheid B., *Lehrbuch des Pandektenrechts*, Bd. 1, Stuttgart 1879.
- Zoll F., *VIII. Księga pamiątkowa Uniwersytetu Lwowskiego ku uczczeniu pięćsetnej rocznicy fundacji Jagiellońskiej Uniwersytetu Krakowskiego (Lwów, 1900). – Leon Piniński: O pojęciu i granicach prawa własności według prawa rzymskiego. (Tamże, str. 59)*, „Przegląd Polski” 1900, R. 25, kwartał III, T. 139.

Streszczenie

Leon hr. Piniński był jednym z czołowych przedstawicieli lwowskiej szkoły prawa rzymskiego przełomu XIX i XX w. Ceniony nie tylko w świecie prawa, historii sztuki, ale i polityki, uchodził nie bez przyczyny za człowieka wszechstronnego. W rozprawie *Pojęcie i granice prawa własności według prawa rzymskiego* zaprezentował własny sposób pojmowania własności, odmienny od przyjmowanych w doktrynie definicji. Konsekwencją sformułowanej przez Leona Pinińskiego definicji jest określenie zakresu zastosowania *actio negatoria*. Lwowianin w swej rozprawie wskazuje, w jakich sytuacjach, jego zdaniem, można korzystać ze skargi negatoryjnej, a w jakich ochrona własności przy jej zastosowaniu jest wykluczona. Te zapatrywania stanowiły podstawę dla sformułowania spostrzeżeń zawartych w niniejszym artykule.

Słowa kluczowe: Leon Piniński, *actio negatoria*, skarga negatoryjna, prawo rzymskie

LEON PINIŃSKI ON *ACTIO NEGATORIA* IN ROMAN LAW

Summary

Hrabia (Count) Leon Piniński was one of the most prominent representatives of the Lvov school of Roman law at the turn of the 19th and 20th century. Esteemed not only in the legal and political circles as well as among the history of art community, he was seen as an all-round man,

and for good reason. In the dissertation *The notion of and limits to property right in Roman law*, he presented his own way of understanding of property, different from the definitions accepted in the doctrine. One consequence of the definition formulated by Leon Piniński is determination of the scope of application of *actio negatoria*. In his dissertation, the Lvovian points out in what cases he believed the negatory action could be applied, and when it cannot be used to protect property. His views expressed therein provided the basis for formulation of the observations presented in the article.

Keywords: Leon Piniński, *actio negatoria*, negatory action, Roman law